

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Γενναδίου Σχολαρίου, Ἄπαντα τὰ ἐβρισκόμενα. Oeuvres complètes de Genade Scholarios, publiées pour la première fois par + L. Petit, + X. A. Siderides et Martin Jugie. tome VI p. V-XII + 581. Paris 1933.

Μετὰ τὸν Ε΄ τόμον οἱ ἀξιόλογοι ἐκδόται τῶν ἀπάντων τοῦ Γενναδίου Σχολαρίου ἐξέδωκαν κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος 1933 τὸν ἕκτον τόμον, διότι περιέχει συνέχειαν τῶν ἐπιτομῶν καὶ μεταφράσεων ἔργων θεολογικῶν τοῦ Θωμᾶ Ἀκυνάτου, τῶν ὁποίων ἡ ἔκδοσις ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ προηγουμένου τόμου. Περιλαμβάνει δ' ὁ νέος τόμος 1) «ἐκλογὴν τοῦ πρώτου τῶν ἠθικῶν» τ. ἔ. ἐπιτομὴν τῆς Prima Secundae (p. 1-153), ἐνθα εἰς 114 κεφάλαια πραγματεύεται περὶ «ἀνθρωπίνου τέλους», περὶ «ἀνθρωπίνων πράξεων», περὶ «τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς», τῶν «ἀνθρωπίνων συνηθειῶν καὶ ἀρετῶν», «ἀμαρτημάτων καὶ κακιῶν», περὶ «νόμου» καὶ περὶ «χάριτος». 2) Μετάφρασιν τοῦ «περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι» (p. 154-177) 3) ἑρμηνείαν εἰς τὸ ἀνωτέρω σύγγραμμα ἢ ὡς αὐτὸ ἐπιγράφει ὁ Σχολάριος «ἐξηγήσεις εἰς τὸ τοῦ διδασκάλου Θωμᾶ βιβλίον τὸ περὶ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας», προωρισμένον διὰ τὸν Ματθαῖον τὸν Καμαλιώτην (p. 177-326). 4) Μετάφρασιν τῶν ἐξηγήσεων τοῦ Θωμᾶ εἰς τὴν περὶ ψυχῆς πραγματείαν τοῦ Ἀριστοτέλους, εἰς βιβλία τρία (p. 327-581). Καὶ τὸ μὲν πρῶτον δημοσιεύεται νῦν πρῶτον ἐξ αὐτογράφου τοῦ Σχολαρίου κώδικος τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης ὑπ' ἀριθ. 433. Τὸ δεύτερον ἐκ τεσσάρων ἐπίσης αὐτογράφων τοῦ Σχολαρίου κωδίκων τῶν Βιβλιοθηκῶν Ἑσχοριαλῆς (Y, III, 13), Παλατινῆς (235), Ὁξφορδ (Miscellanens, 275) καὶ Παρισινῆς (Supplem. 618) ἐκ τοῦ τελευταίου δὲ τούτου κώδικος δημοσιεύεται καὶ τὸ τρίτον ἔργον. Ἐκ τοῦ Παλατινοῦ (235) καὶ τοῦ Λαυρεντινοῦ (86, 19) αὐτογράφων κωδίκων, δημοσιεύεται τὸ τελευταῖον ἐκ τῶν ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ ἔργων τοῦ Σχολαρίου. Ἡ ἔκδοσις δ' ἔγινε νῦν μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας, ἀξίας συγχαρητηρίων διὰ τοὺς διευθύνοντας αὐτὴν ἀσσομψιονιστὰς πατέρας τοῦ Καδίκιου.

Περὶ δὲ τοῦ ἔργου αὐτοῦ τοῦ Σχολαρίου, τοῦ τε κατὰ μετάφρασιν καὶ τοῦ κατ' ἐπιτομὴν καὶ σύμπτυξιν τοῦ λατινικοῦ πρωτοτύπου, ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν καὶ νὰ θαυμάσωμεν τὴν κατὰ πάντα πιστὴν ἀπόδοσιν καὶ τοῦ κατ' ἔκτασιν κειμένου καὶ τοῦ ἐξ ἐπιτομῆς περιεχομένου αὐτοῦ εἰς γλῶσσαν ἀριστοτελιζουσαν, ὡς αὐτὴν ἐγίνωσκε καὶ ἐχειρίζετο ὁ τελευταῖος ἀριστοτελι-

κός τοῦ Βυζαντίου. Ἡ ὁμολογουμένη αὐτῆ δεξιότης τοῦ Σχολαρίου περὶ τὴν ἀπόδοσιν προϊόντων τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας τῆς μεσαιωνικῆς Δύσεως προκαλεῖ τὸν δίκαιον θαυμασμόν καὶ τῶν ἐκδοτῶν, οἵτινες τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν τῶν «ἐξηγήσεων τοῦ Θωμᾶ εἰς τὸ περὶ ψυχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους» θεωροῦσι διαυγεστέραν αὐτοῦ τοῦ λατινικοῦ πρωτοτύπου, διότι ὁ Σχολάριος «εὐχερέστατα κινεῖται ἐν μέσῳ τῶν λεπτοτάτων προβλημάτων τῆς Μεταφυσικῆς, μετὰ διαυγοῦς σκέψεως, βαθείας γνώσεως τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ πολυγνώσιας περὶ τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν» (p. VIII καὶ IX).

Ὁ Σχολάριος εἶναι θαυμαστής τοῦ ἐξ Aquino σχολαστικοῦ θεολόγου, τὸν ὁποῖον θεωρεῖ ἐξοχώτατον πάντων τῶν λατίνων φιλοσόφων καὶ υπερασπίζει αὐτὸν κατὰ τῶν ὑποτιμώντων αὐτὸν νεωτέρων φραγκισκανῶν, δικαιολογῶν καὶ τὴν διὰ τοῦτο ἔξαιρετικὴν τιμὴν, δι' ἧς περιέβαλεν αὐτὸν ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐμποδίζει αὐτὸν νὰ σημειώῃ τὰς δογματικὰς διαφορὰς αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐκφράξῃ ἀπροκαλύπτως τὴν λύπην του ὅτι μία οὕτω πλουσίως κατηρτισμένη φιλοσοφικὴ διάνοια ἐξυπηρετεῖ τὰς νεοδιδασκαλίας τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῷ προλόγῳ «τοῦ περὶ οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι» ὑπομνήματος σαφῶς λέγει «ἐν οἷς γὰρ πρὸς τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ἡμῶν διαφέρεται, ἀποδυστάμεθα αὐτοῦ καὶ πολλὰ ἀντεγράψαμεν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ... καὶ ἀποβαλλόμεθα καὶ τοῦτο καὶ πάντα διαφερόμενον τῇ πατρίῳ ἡμῶν δόξῃ καὶ ἀληθείᾳ, ἣ καὶ αὐτῶν Λατίνων πάτριος ἦν, ἀλλ' ὕστερον αὐτῆς τε καὶ ἡμῶν ἀπεσχίσθησαν, τοῖς τε ἄλλοις ἀποβάλλεσθαι συμβουλευόμεν». (p. 177). Εἰς δὲ τὴν ᾠαν τοῦ ἀντιγράφου κώδικος τῆς μεταφράσεως τῆς «Prima Secundae» ἰδιοχείρως ὁ Σχολάριος ἐσημείωσε: «Εἶθε, ὦ βέλτιστε Θωμᾶ, μὴ ἐγένον ἐν Ἑσπερία, ἵνα καὶ εἶχες ἀνάγκην τῶν ἐκτροπῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης ὑπερδικεῖν, τῶν τε ἄλλων καὶ ἦν ἐπὶ τῇ τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσει καὶ τῇ διαφορᾷ τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας πεπόνθει ἢ γὰρ ἂν καὶ ἐν τοῖς θεολογικοῖς σου ἀδιάπτωτος ἦσθα (οὕτω διορθωτέον τὸ τοῦ ἐκδότου ἦσθε), ὡς καὶ ἐν τοῖς ἠθικοῖς τούτοις εἶ». (p. 1. σημ. 2).

Παρὰ πᾶσαν ὅμως τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὸν θαυμασμόν πρὸς τὸν Θωμᾶν, δὲν ἀποσιωπᾷ ὁ Σχολάριος ὅτι ὁ λατῖνος σοφὸς ἀποδεικνύεται εἰς τὰς «ἐξηγήσεις εἰς τὴν περὶ ψυχῆς πραγματείαν τοῦ Ἀριστοτέλους» λογοκλόπος ὡς χρησιμοποίησας ξένην ἐργασίαν, τὴν τοῦ γνωστοτάτου ἀριστοτελικοῦ φιλοσόφου τοῦ στ' αἰῶνος Ἰωάννου τοῦ Φιλοπόνου, σημειώσας ἐν τῇ ᾠᾷ ἰδιοχείρως: «Σημείωσαι ὅτι ταύτην τὴν ἐξήγησιν ἤρπαξεν ὁ Θωμᾶς ἐκ τοῦ κῦρ Ἰωάννου τοῦ Φιλοπόνου καὶ ἰδιοποίησάτο ταύτην οὕτως ὁ Θωμᾶς ὡς τάχα οἴκοθεν φιλοπονήσας· εὗρε δὲ ταύτην λατινικῶς γεγραμμένην ὁ κῦρ Γεννάδιος ἀγνοῶν καὶ ἐμετεγλώττισεν» (p. X τῆς εἰσαγωγῆς). Πάντως ἡ ἐργασία τοῦ Θωμᾶ δὲν εἶναι κατὰ λέξιν μετάφρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου τοῦ Φιλοπόνου, ἐξ οὗ καὶ οἱ ἐκδοταὶ τοῦ Σχολαρίου ἀποκρούουσι τὴν κατηγορίαν

ταύτην αὐτοῦ, ὡς προελθοῦσαν ἐξ ἐπιπολαίας καὶ ἐσπευσμένης ἀντιβολῆς πρὸς τὸ τοῦ Φιλοπόνου ἔργον (p. XI). Ἡ καὶ ἄλλοτε ὅμως ὑπὸ Ἑβραίων σοφῶν γενομένη κατὰ τοῦ Θωμᾶ κατηγορία ἐπὶ εὐρεία ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιοῦσιν φιλοσοφικῶν μελετῶν Ἑβραίων ῥαββίνων τῆς Ἰσπανίας, δὲν ἐπιτρέπει, διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ Doctor angelicus ἀπὸ τῆς ἐπὶ λογοκλοπία μομφῆς, νὰ δεχθῶμεν, ἄνευ ἄλλης ἀποδείξεως, τὴν κατὰ τοῦ Σχολαρίου ἐπὶ ἐπιπολαιότητι καὶ σπουδῇ περὶ τὴν κρίσιν κατηγορίαν τῶν ἐκδοτῶν αὐτοῦ. Ἡ ἄπειρος ἀγάπη καὶ ὁ θαυμασμός τοῦ Σχολαρίου πρὸς τὸν μέγαν σχολαστικόν, τὸν ὁποῖον οὕτω ζωηρῶς ὑπερασπίζει κατὰ τῶν φραγκισκανῶν θεολόγων τοῦ 15^{ου} αἰῶνος, δὲν ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν νὰ ἐπιρρίψῃ οὕτως ἐπιπολαίως καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἐνδείξεων δῆθεν «aussi legers que trompeurs», τοιαύτην βαρεῖαν μομφὴν κατὰ τοῦ ἀνυποκρίτως θαυματούμενου ὑπ' αὐτοῦ Θωμᾶ.

ΑΔ. Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητῆς

G. de Jerphanion. *Les églises rupestres de Cappadoce (une nouvelle province de l'art byzantin), Paris, 1932 (Texte de tome première-deuxième partie).* Κείμενον ἐκ σελ. 615 μετὰ 65 εἰκόνων. Εἰς τὴν σειρὰν — τόμ. 5^{ος} — τῶν ἐκδόσεων τῆς *Haut-Commissariat de la République française en Syrie et au Liban.*

Ἡ ἔκδοσις τοῦ κειμένου τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ πρώτου τόμου, δι' οὗ συμπληροῦται ἡ περιγραφή καὶ ἐρμηνεῖα τῶν ἐκδοθέντων τῷ 1925 καὶ 1928 ἀξιολογωτάτων λευκωμάτων μετὰ τῶν εἰκόνων τῶν ὑπογείων ναῶν τῆς Καππαδοκίας, εἶναι εὐπρόσδεκτον βοήθημα διὰ τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν βυζαντινὴν τέχνην, διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ὁποίας σημαντικὴν θέσιν ἔχουν πλέον καταλάβει τὰ καππαδοκικὰ μνημεῖα (πρβλ. καὶ ἡμετέρας βιβλιοκρισίας ἐν Ἑπετηρ. τῆς Ἑταιρείας Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. Γ', 1926, σ. 345 καὶ τόμ. 5', 1929, σ. 406 κ. ἑ.).

Ὁ ἀκαταπόνητος ἐρευνητῆς τῶν μνημείων τούτων εἰς τὸν προτασοόμενον πρόλογον τοῦ ἔργου του, ἔνθα ἐκθέτει τὰς νεωτάτας συμπληρωματικὰς ἐρεῦνας κατὰ τὰς ἐκδρομὰς του εἰς Καππαδοκίαν κατὰ τὰ ἔτη 1926—1927 μετὰ συγκινήσεως ἐνθυμεῖται τὸν ἐκρίζωθέντα ἑλληνικὸν πληθυσμὸν καὶ ἀναφέρει τὰς ἐπελθούσης ἤδη καταστροφὰς εἰς τοὺς παλαιούς ναοὺς, (τῶν περιοχῶν Σινασοῦ, Djemil καὶ Gueurémi). Λυπηροτέρα ἀκόμη εἶναι ἡ μετατροπὴ εἰς περιστερεῶνας δύο ἐκ τῶν μεγαλυτέρων καὶ σπουδαιότερων καὶ διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν των, ὅπως καὶ διὰ τὰς ἐν αὐταῖς τοιχογραφίας καππαδοκικῶν ἐκκλησιῶν Elmele Kilissé, Qaranleq Kilissé καὶ καθεξῆς.

Ὁ πατὴρ de Jerphanion εἰς τὸ κείμενον τοῦ β'. τούτου μέρους τοῦ Α'.